

Wollner, U. (ed.): Problém epistémé v antice (Vzt'ah mezi theóretiké, praktiké a poietiké). FHV UMB Banská Bystrica 2008

Jakub Vojta

Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela vydala na sklonku roku 2008 sborník, ktorý zpracováva z rôznych úhlů pohľadu téma epistémé v antice. Sborník tak predstavuje, v návaznosti na dvě mezinárodní konference v Banské Bystrici, výsledky grantového výzkumného úkolu, který řešil problém hranic mezi filosofií, vědou a uměním.

Sborník obsahuje osm statí polských a slovenských autorů reprezentujících různé university regionu - dvě polské a čtyři slovenské (Wroclaw, Katowice, Prešov, Bratislava, Trnava i domácí Banská Bystrica). Sborník své téma rozděluje do tří částí - první, nejpočetnější, se týká otázky epistémé ve filosofii platónského okruhu, druhá a třetí pak systematického přístupu (když se zabývají etikou, resp. estetikou). Jednotliví autoři k danému tématu přistoupili různým způsobem a sborník tak představuje i zajímavou sondu do mezioborových souvislostí.

Po úvodním článku o fázích vývoje platónské dialektiky jako metody (J. Gajda-Krynicka, Wroclaw) se další práce, jejímž autorem je D. Olesinski (Slezská universita Katowice), věnuje přerodu dialektiky ze sokratovského typu (a částečně ještě i ze sofistického) v typ platónský, který autor charakterizuje jako stadium techné. Z tohoto také pramení zaměření se pouze na určité etapy Platónovy tvorby, tj. na ony rané a střední. Autor upozorňuje na fakt, že pojem dialektiky je dynamický, že se rozhodně nejedná o nějaký hotový koncept, s nímž by Platón zkoumal svět.

V souladu s literaturou rozeznává autor tři vývojové fáze platónské dialektiky; v článku jej zajímají první dvě, resp. přechod mezi první a druhou - čili: jak se z eticko-pedagogické metody Sókrata stala gnoseologicko-ontologická metoda Platóna.

Stručně je popsána i sofistická metoda práce (v rámci platónských dialogů), ale hlavně se článek zaměřuje na popis, rozbor a vlastnosti metody Sókratovy - za charakteristické jmenujme fakt, že jejím cílem je pravda jako vytčený, ale nedosažitelný cíl; nutnou součástí pak je osobní kontakt účastníků diskuse a kritičnost. Z těchto pasáží článku je dobře vidět, co se stalo inspirací pro pozdější akademickou skepsi - čili autor předvedl, jak mohla Akademie (jako strážkyně Platónova odkazu) vlastně opustit Platónovo („dogmatické“) učení a vytvořit např. Karneadův probabilismus. Také zde byly ukázány četné paralely k moderní hermeneutice.

U Platóna je pak zdůrazněna změna, která nastala v dialektice: její zteoretizování, z toho plynoucí interiorizace (vnitřní rozhovor), gnoseologicko-ontologický charakter a hlavně přesvědčení o tom, že pravda je. Tento přerod je pak postupně dokumentován na dialozích Menón, Faidón a Ústava, v níž je dialektika konečně ve stavu techné jako racionalistická metoda neopírající se o empirii (oproti metodě předvedené v Menónovi).

Mimořádně důležité je ale i upozornění, že Platónova dialektika není popřením Sokratovy činnosti, ale jejím doplněním - vedle techné, která má odhalit pravdu o (ideálním) světě tu musí být i sokratovská fáze, tedy ona praktická, etická metoda, která umožňuje sdělit výsledek vnitřní, racionální činnosti. Filosof-dialektik nemá jen poznat pravdu, on ji musí i sdělit ostatním (jako se v alegorii jeskyně vrací zpět do tmy a přesvědčuje vězně).

Editor sborníku U. Wollner se zabývá zásadní oblastí činnosti Sokrata, totiž otázkou etického intelektualismu, který staví do srovnání s činnostmi sofistů. Na příkladech z Platónova dialogu Hippiás Menší přináší srozumitelnou a velmi ilustrativní charakteristiku nejprve Sokrata a jeho činnosti, poté sofisty a jeho přístupu k filosofické činnosti, k tázání atp. Bývá občas nešvarem filosofických textů značná nesrozumitelnost; zde jde o následování hodný příklad jasného a srozumitelného textu. Také upozornění na splývání etické a gnoseologické roviny v Sokratově filosofii dobře ukazuje na specifické vidění světa v této etapě vývoje filosofie.

Tématem článku A. Pacewicze (Wroclaw) je zajímavé téma „zrady“ Sokratova učení ve filosofii škol, které se hlásily k jeho odkazu. Je to téma vzrušující a autor také zahajuje celý článek nejprve metodologickými úvahami, které se k tomuto tématu nutně druzí. V nich se čtenáři přibližují otázky jednak definice termínu „techné“ v řečtině, resp. rozumní ekvivalentu v moderních jazycích. Další exkurs se týká staré otázky autentičnosti Platónova Sokrata - s důrazem na Obranu, která tvoří hlavní pramen celého článku. Autor uvádí i pestrost moderních pohledů na tuto otázku.

Druhá část článku se věnuje (na základě Obrany) podstatě Sokratovy činnosti tak, aby autor získal materiál pro srovnání s přístupem (a zradou) sokratovských škol. Kapitola přibližuje charakter Sokratovy činnosti včetně formulace etického intelektualismu.

Dále je proveden popis zrady Akademie, kyniků, kyrénské školy a megariků. Mezi sokratovské školy je zařazena i Platónova Akademie, u které jsou ukázány tři body, v nichž se odchýlila od učení Sokrata. V závěru autor charakterizuje Sokrata v podstatě jako skeptika, což se sokratovské školy snažily překonat. Tato interpretace Sokrata je ovšem pouze jedna z možných. Nicméně by bylo zajímavé sledovat i to, jak na skepsi Sokrata navazuje akademická skepse.

Etická část sborníku přináší dva zcela odlišné druhy článků - článek V. Suváka (Prešov) nabízí četné paralely moderní a starověké filosofie, zatímco stať A. Kalaše (Komenského universita Bratislava) se zabývá detailně hellénistickou filosofií neopyrrhónismu - přináší nám nové slovenské překlady relevantních textů (samozřejmě uvedených bilingvně), což je jedním z nejzajímavějších míst celého sborníku. Tomuto tématu se autor věnuje dlouhodobě, což jsme měli možnost ocenit i při jeho vystoupení na brněnské katedře.

„Estetické“ články uzavírají celou problematiku nejprve úvahou o speciálním tématu - M. Porubjak (Trnava) analyzuje „uvažování“ homérského hrdiny - jeho chápání podstaty lidské bytosti, osobnosti. Téma tak leží na pomezí lingvistiky, psychologie a biologie. Tyto mezipředmětové vztahy vytvářejí zajímavé dopady, na které autor upozorňuje. Sám autor pak přichází např. s upozorněním na neprokazatelnost propojení duše a dechu v homérské řečtině. Přednášku na toto téma ostatně přednesl i na půdě katedry filosofie Masarykovy university.

Závěrečný článek D. Rymara (Slezská universita Těšín) poněkud vybočuje z charakteru ostatních prací, když (vzhledem k tématu) postupuje jinak, než ostatní autoři.

D. Rymar si ve svém příspěvku zvolil velmi zajímavé a dle mého názoru i velmi podnětné téma. Otázka „pevného bodu“ v estetice, ontologického zakotvení estetiky, kritéria hodnocení uměleckého díla, či otázka estetiky jako vědy, jsou témata, která se tváří v tvář dnešním (ale i všem předchozím a budoucím) uměním zdají velmi naléhavá. Jako dílčí problémy pak vidí solipsismus dnešního umělce či rozpor individuality umělce a universality umění (či krásna), resp. samospasitelnost umění a hodnotitelnost díla.

Jednotlivé postřehy autora jsou mimořádně zajímavé a nanejvýš závažné. Ve srovnání s předchozími články je však poněkud problematický nejasný exkurs k filosofii milétské školy za úvodem, u něhož není zcela zřejmé, proč se v článku nachází a proč zrovna na tomto místě. Kromě toho je vytvořen na základě publikací Kirka a Ravena, což vede k přílišnému zjednodušení. Celkově je poněkud chaotický a bezkonceptní výběr autorit, které autor používá. Místy se až zdá, že se jedná o náhodnou skupinu různých filosofů starověku a některých moderních autorit.